

Centenar Dinu Lipatti (1917-2017)

(Grigore Constantinescu – 9 februarie 2017)

Trebuie poate spus că a-l cunoaște pe Dinu Lipatti nu este un fapt de excepție, rezultat al unui proces ce aparține de o anume împrejurare, de un anume proces informațional. Atunci, ce poate fi? Probabil este mai mult un ecou de sentiment.

Există, mă gândesc, diferențe evidente între cei care, de-a lungul vieții lor, l-au întâlnit, i-au fost aproape sau, măcar, l-au ascultat cântând într-o sală de concert sau într-o altă împrejurare dăruită cu har. Dar există și diferențe între cei care nu au avut șansa aceasta și... totuși îl cunosc. Pentru aceștia, din care fac parte și eu, adică cei probabil așezați în timp dincoace de drumul existențial concret al artistului, cunoașterea este, mai mult sau mai puțin, rodul întâmplării. Al unei întâmplări controlate. Poate că da, poate că nu... Dar, în fapt, nu este important cum, și mai cu seamă când ai început să-l cunoști pe Dinu Lipatti. Este mai important ce cunoști despre el.

Iată, privesc în urmă și nu găsesc marcat anume momentul acestei întâlniri. Când oare am auzit de Dinu Lipatti? Când oare „l-am auzit” pe Dinu Lipatti? Privesc în jurul meu și, neavând un răspuns, mi se pare că Dinu Lipatti este o prezență dintotdeauna a vieții noastre afective și spirituale. Cum sau de ce? Sunt întrebări la care este greu de răspuns.

În ce fel există pentru tine, pentru mine, Dinu Lipatti? Aici se pot face anumite remarci. Ele aparțin observațiilor mai mult sau mai puțin întâmplătoare, evadând dintr-un plan dinainte conturat, străjuit de metodă. În primul rând este vorba despre prezența lui Dinu Lipatti în sufletul tău. O prezență dătătoare de liniște. Nici Rubinstein, nici Giesecking, nici Cortot nu îți oferă probabil acest confort sufletec. Lipatti te locuiește în taină și cu calm. Muzica sa, muzica pe care o crează el atingând claviatura, nu te agită, nu te frământă, nu te dezamăgește, nu te exaltă spectaculos. Muzica lui Lipatti „este”!

Au existat pentru mine momente de întâlnire deosebite, diverse, cum spuneam neintenționate și supuse apoi memorărilor pentru a crea o posibilă perspectivă. La Magazinul **Muzica** din București au apărut versiunile pe discuri „Electrecord” ale Concertelor de Grieg și Schumann, cu Dinu Lipatti. Cumpărarea lor era un gest spontan, ca o nevoie ale cărei rațiuni nu ți-au fost explicate. Iar ascultarea lor a devenit un început de „călătorie fără sfârșit, fără întreruperi...” cum spunea cândva, scriindu-și memoriile, Yehudy Menuhin.

O altă întâmplare, iarăși programată de factori independenți... În sala Operei bucureștene, coregrafa Tilde Urseanu a montat un tablou cu secvențe de dans în maniera „baletelor albe”. Muzica inspiratoare venea de undeva, din istorie, din ceva care părea a aparține unei ordini de echilibru între estetic și frumos. Era muzica din **Concertino în stil clasic** de Dinu Lipatti. Ne întrebam atunci, de mult, cine este acest „alt” Mozart?

O altă împrejurare, umbrită de dramatic – tot în timp îndepărtat, cu vreo patru decenii în urmă – la radio desfășurarea ultimului recital susținut de Lipatti la Besançon. Imaginea tragică a finalului său de viață. Între piesele recitalului se auzeau un fel de acorduri figurate, nici laolaltă, nici arpegii, cu un fel de zvon al pedalei, sunete care nu aparțineau nici lui Mozart, nici lui Chopin... O preludare tristă, semănând cu ecouri de prohod... Lipatti își mărturisea atunci, indirect și neintenționat, jalea

de a ne părăsi? Cine știe de ce avea nevoie să se confeseze clapelor? Gesturi și impulsuri înainte de marile plecări...

Mai concret, există oare vreun sistem de a-l cunoaște pe Lipatti? Dar vreo obligație anume ca să-ți placă? Există cărți, din ce în ce mai cuprinzătoare, discuri recondiționate pe formula „compact”, sesiuni și simpozioane, există filme de televiziune cu aspecte și mărturii. Sunt toate acestea capabile să ni-l restituie pe Lipatti, să îl facă familiar nouă și, mai cu seamă, celor foarte tineri? Igor Markevitch vorbea despre el ca despre cineva de care abia s-a despărțit. Nadia Boulanger Îl evoca în convorbirile sale amintind nostalgică despre cineva de la care aflase de curând frumosul... Alain Pâris îl ține mereu aproape de el... Enumerarea ar putea continua, mereu cu sentimentul unui prezent virtual. Poate asta înseamnă de fapt „tinerețea fără de bătrânețe și viața fără de moarte” despre care, cu multă vreme în urmă, grăia Ispirescu?

Mi se pare că mulți nu știu că el nu mai trăiește. Nu este foarte important, deoarece viața lui nu s-a stins... Tot așa, întâlnim oameni care nu știu că Lipatti a fost vreodată. Poate unii dintre aceștia sunt persoane importante, poate nu. Toate sunt iluzii...

Mai adevărată – și aici sunt fapte sau întâmplări aflate fragmentar și reunite mai pe urmă într-o versiune proprie – pare ideea că la destinul lui Lipatti, așa cum spunea Schumann despre Brahms cel tânăr, „au vegheat grațiile și eroii...”. La fel, pentru tânărul Dinu care depășea copilăria spre adolescență, aceștia erau trei Mari Artiști Români, fiecare răspunzător de o anumită înzestrare a lui. Pentru Muzică – George Enescu, pentru Creație – Mihail Jora, pentru Pian – Florica Musicescu. Atunci când a plecat în lumea mare, tânărul purta deja aceste zodii, ursite către sine. Răspunsul pe care l-am dat a fost același – Căuta!

Cei care îi pătruseseră rosturile componistice – pianiștii Lorry Wallfisch și Julien Musafia – erau poate singurii care știau care este... poteca spre miezul acestei muzici. Dar pentru mine, și aici, Lipatti Căuta! A Căutat de asemenea și ceva anume în **Sonatina pentru mâna stângă**, aflată undeva pe drumul pe unde călătoriseră și Paul Wittgenstein, Prokofiev sau Ravel... Căuta? Ce anume? Tocmai aici se află marea curiozitate, căci Dinu Lipatti s-a construit în drumul său de compozitor din mai multe fațete care, chiar și numai în titlurile citate, ne pot da deja o impresie de mare diversitate. Dar mi se pare că era un drum pe care pășea fără să-i fi zărit orizonturile definitive. Acel **Concertino** era mai aproape de ideal decât alte compoziții, pentru că deja pătruseseră acolo niște adevăruri ce îi aparțineau. Nu vom ști niciodată unde avea să ajungă genialul muzician care deschisese luminile lumii sonore prin atingerea clapelor pianului. Aici, la pian, totul era într-adevăr definitiv. Prin Lipatti avem drept de proprietate imprescriptibil pentru **Concertul** de Grieg sau – alegând cu mare parcimonie – pentru câteva dintre Valsurile lui Chopin și, mai ales, pentru **Sonata în la minor** de Mozart. Definitiv, aceste muzici ne aparțin, pentru că românul Lipatti le-a recreat atingând sublimul. Tot inegalabilă, dincolo de orice performanță ulterioară, rămâne atingerea clapelor de către Dinu Lipatti în duoul cu George Enescu, înfăptuind viața **Sonatei a treia „în caracter popular românesc”**. Ce se întâmplă în acele replici de muzică, salvate printr-o înregistrare antologică, nu poate fi repetat, nici uitat.

Ce uităm gândind la Dinu Lipatti? Ce uităm vine poate din recursul la memorie. Nu am avut un răspuns la întrebarea unui profesor și pianist olandez – Barth van Oort – care s-a interesat unde se află și cum poate fi consultată arhiva Lipatti. Nu există nici un răspuns pentru albumul discografic românesc cu integrala înregistrărilor lui Dinu Lipatti, decât poate indicația să fie căutate undeva,

prin lume. Cine trece pe unul dintre marile bulevarde care pleacă spre Herăstrău, de la piața Romană, descoperă legendara „bombonieră”, casa copilăriei, tinereții lui Lipatti. De ce nu se află aici „Muzeul Lipatti” găzduind una dintre marile glorii ale României? Șirul de întrebări retorice ar putea continua fără oprire. Îmi vine destul de greu să aflu că mai multă prețuire este manifestată prin fapte de memorie, dedicate marelui artist în Elveția. Înțeleg că nu sunt singurul, ci suntem mulți care ar trebui să știm mai mult, să facem mai mult, pentru a ajunge la cuvintele lui Mihail Jora: „Timpul nu te îndepărtează de noi, ci te apropie, ca să te cunoaștem mai bine, ca să te iubim mai mult.”

Cine a fost Dinu Lipatti? Cred că a fost... nu, mai bine-spus cred că „Este” un înger care poartă numele acesta.

Spre binele nostru... în veșnicie.